

alte ascendant. IOH. COTT. ton. 25, 4. [s.XII] UDALSC. 1, 1. GUIDO AUG. p. 159a: autenti, qui altius eriguntur (*ms.*; *ed.* reguntur). *al.* ANON. La Fage I 1, 10: Superacutae vero ideo nominantur, quia super graves et acutas **altius** et acutius elewantur. ANON. Pannain p. 112. [s.XIII] MUS. MAN. 16, 3. AMERUS 26, 10: lectiones rotunde et viva voce legende sunt; epistule **altius** quam lectiones. *al.* ELIAS SAL. 8 p. 25b. *al.* HIER. MOR. 25 p. 188, 27: nec nimis basse, quod est ululare, nec nimis **alte**, quod est clamare, sed mediocriter, quod est cantare. *al.* VERS. Postquam pro 254. PS-MUR. summa 1325: Authentus dicitur quasi **alte** extensus. *al.* [s.XIV] MARCH. pom. 4, 10: ut cantus **alte** et submisce a cantoribus cantaretur. IOH. MUR. spec. 2, 61. IAC. LEOD. spec. 4, 9, 3: Chorda enim intendi dicitur, cum percussa sonat **altius**, remitti, cum bassius. *al.* IOH. TORK. disc. p. 136: cantus incipit base et **alte** ascendit. *al.* IOH. BOEN ars 1, 2, 8. IOH. BOEN mus. 3, 88. QUAT. PRINC. 3, 19 p. 229b. *al.* HEINR. EGER 6 p. 67. TRAD. Holl. I p. 171. *al.* [s.XV] IOH. OLOM. 9 p. 69: Incipiat quoque caute, cantus ne minus **alte** aut depresso, sed mediocriter incipiat. *al.* IAC. TWING. p. 96, 13. *al.* IOH. FLOESS 135. UGOL. URB. 1, 90, 3. ANON. Tegerns. I p. 104: Cantor aliquam volens cantum incipere supremam atque infimam consideret eius notam, ne nimis **alte**, depresso ne ipsum inchoet. ANON. Philad. 84. ARN. ZWOLL. p. 22 descr. PETR. TALH. p. 10. TRAD. Holl. II 9 p. 41 (p. 430b). TRAD. Holl. III 6 p. 46. CANT. PASS. p. 132. IOH. LEGR. rit. 1, 1, 6, 14. CONR. ZAB. tract. BO 3. *al.* CONR. ZAB. chor. 4, 7: in festivitibus pro amplioris alacritatis ostensione aliquantulum **altius** et iucundius cantetur quam in diebus feriatis. *al.* ANON. Tegerns. II p. 114: quotiens tenor in cantu **alte** ascendit. *ibid.*: In discantu de duobus choris discantus potest sub tenore poni, quando videlicet tenor **alte** descendit sive nota huius in basso (?). *al.* NICOL. BURT. 1, 30, 185 (*inde* BONAV. BRIX. 28, 4). NICOL. BURT. 1, 30, 186: ne videlicet nimis profunde et non nimis **alte** incipiamus (*inde* BONAV. BRIX. 28, 6). LAD. ZALK. B 5. ANON. Couss. I p. 447a: acute vel **alte** ascendere. SZYDLOV. 10 p. 43. CONTR. Et primo I 28 p. 141 (p. 464a). *al.* FIST. Mensuram et 14 p. 95.

2 ? *laut* — ? *loudly*

[s.XI] HERMANN. mus. p. 47 (p. 140b): Sed quo modo sapienter (*ed.*: sapientur) cantant, qui nihil de praedictis sciunt, qui tropum tropo permutantes confundunt, qui solam altisonantiam laudant; in hoc tamen iusto iudicio asino inferiores et imperitiores, qui et multo **altius** resonant. [s.XIV] ARN. GILL. 9: dum clamore rudiunt **altius** asino et brutali clangore terribilius intubant, cachephaton evomunt.

ambitus -us *m.* (Ton-)Umfang — range, ambitus

1 *Umfang von Melodien* — the range of melodies

[s.XI] GUIDO micr. 15, 27: ut qualem **ambitum** vel lineam una (*sc. neuma*) facit saliendo ab acutis, talem altera inclinata e regione opponat respondendo a gravibus (*inde* ARIBO 36 p. 50). [s.XV] CONR. ZAB. tract. S 6: Naturalis autem cantus dicitur, quia natura harum sex vocum perfecte servata in suo ascensu et descensu neutro horum ·b·h· indiget nec in suo **ambitu** aliquod horum continet vel complectitur. *al.*

2 *Umfang der Kirchentönen* — the range of a mode [*syn.*: clima, regio, domicilium]

a Definition

[s.XIV] SUMM. GUID. comm. 2, 3: Sciendum est ergo, quod **ambitus** est distantia sive proprium spatium, quod regula unicuique tono in scala musica indulget. Iste autem **ambitus** omnibus tam autentis quam plagalibus est equalis, nam **ambitus** cuiuslibet toni regularis octo vocibus est contentus (*inde* GOB. PERS. p. 189a). ANON. Carthus. p. 438a: De gra-

dibus **ambitus**, id est de gradibus ascensuum et descensuum ipsorum octo tonorum. *al.* [s.XV] TRAD. Holl. III 7 p. 48: **Ambitus** (*glossa*: terminus) enim nihil aliud est quam clima toni, id est plaga. TRAD. Holl. III 7 p. 49: **ambitus** est littera bis sumpta claudens secundum ascensum et descensum quemlibet tonum per modo dyapason. IOH. TINCT. diff. 1: **Ambitus** est toni debitus ascensus et descensus. IOH. TINCT. nat. 20, 2: Quantum ad medium tonorum in primis notandum est ipsum medium dici **ambitum**, qui nihil aliud est quam toni debitus aut possibilis ascensus et descensus. ADAM FULD. 2, 15: **Ambitus** autem tonorum, ut refert Oddo in Enchiride est certa lex ascendendi et descendendi cuiuslibet cantus regularis. *ibid.* *al.* SZYDLOV. 9 p. 41: ista in figura notabis dyapason sive **ambitum**, hoc est ascensum vel descensum regularem cuiuslibet toni. SZYDLOV. 11 p. 43: **Ambitus** in genere sive dyapason diffinitur sic: Est aggregatio linearum cum spaciis, in quibus octo note cantus alicuius toni regulariter perambulant. Circa quam diffinitionem notandum est primo, quod dyapason sive **ambitus** alicuius toni, sive fuerit cantus directi sive transpositi, semper fit inter claves similes quoad vocem, sed dissimiles quoad denominationem.

b Gebrauch — usage

[s.XIV] SUMM. GUID. comm. 2, 1: De **ambitu** tonorum secundum capitulum. Cum autem toni secundum proprios et speciales **ambitus** quamplurimum cognosci habeant et discerni, videndum est de climate sive **ambitu** uniuscuiusque. SUMM. GUID. comm. 2, 6: Primus vero et octavus (*sc. tonus*) eundem habent **ambitum**, qui est inter ·D· finalem et ·d· acutam inclusive. Et huiusmodi **ambitus** monstrantur per similes litteras alphabeti in scala (*inde* GOB. PERS. p. 189a). SUMM. GUID. comm. 2, 26: Primus enim plagalis inter omnes tonos maxime descensivus est et gravium appetitivus; ultimus vero autentus, scilicet septimus, inter omnes tonos maxime ascensivus est eo, quod ipse omnium supremus est, et propter hoc nulla ratione poterant sub uno climate sive **ambitu** claudi. *al.* HEINR. EGER pr. p. 34: quinto de tonorum naturis seu significationibus, finibus, principiis et mediis **ambitusque** et transgressionibus. HEINR. EGER 5 p. 54: Item videtur, quod plures debeant esse **ambitus** et per consequens toni, ex quo super ·g· supremum, quod est terminus ultimi **ambitus**, sunt plures claves haud dubium non superfluentes. Dicendum, ex quo scala tonaria sive **ambitus** tonorum voci humanae sunt proportionati, sicut ·g· supremum viribus vocis humanae sufficiens est meta, ita et **ambitus** metam illam transcendens esse non debuit nec potuit. *ibid.*: Comparare autem hos **ambitus** vel tonos ad invicem. HEINR. EGER 5 p. 55: inferiores ascendere possint in **ambitus** seu regiones superiorum. *al.* TRAD. Holl. I p. 178: Et cum autentus et suus plagalis sive par tonus immediate ipsum sequens tonus impar eandem habeant sedem finalem, **ambitus** discursuum ipsorum faciliter potest sic haberi. *al.* [s.XV] GOB. PERS. p. 189a: De **ambitu** tonorum. Advertendum est insuper, quod quilibet tonus habet **ambitum** suum, in quo regulariter decurrit. GOB. PERS. p. 189b: Unicuique tono claves quia norma dat octo, / **ambitus** est certus, eadem quem littera monstrat, / si seriem quaeris alphabeti. GOB. PERS. p. 190a: **ambitus** uniuscuiusque toni non excedit, ut dictum est, metam octo cordarum. GOB. PERS. p. 194b: Plagales enim infra **ambitum** suum ultra unam clavem descendere non possunt. *al.* TRAD. Holl. III 7 p. 51: Ptongus, clima, **ambitus**, excursus tertii et quarti thoni quantum scilicet valeant descendere et ascendere. TRAD. Holl. III 10 p. 88: Et sic distinguuntur (*sc. toni*) in octo climata, que et domicilia communi nomine vel **ambitus** appellantur. *al.* IOH. TINCT. diff. 18: Tonus perfectus est, qui perfecte suum implet ambitum. Tonus imperfectus est, cuius ambitus non est perfectus. *al.* IOH. TINCT. nat. 19,